

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svitlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj V.

V sredo 7. Mali travna 1847.

List 14.

Kaj je čudo?

(Smešnica po némškem Antona baróna Klesheima.)

De s slamo v glavi marsikdo
Si misli, de vse vé;
De zjutraj sončni je izhod,
Reči so stare že.

De včasi je na nebu kaj,
Kar zvezde svit imá,
In zvezdogledam um kalí,
Se še zgoditi zná.

De spréze ljubica komú,
To je navada zdaj,
De marsiktera vlačí ploh,
Zgodí se tudi kdaj.

De starcu večkrat se sercé
Ko goba v persih vžgè,
Na svetu to zaljubljenim
Nikdár ni čudo šè.

Al če denarjev prosi kdo
Te lé za osim dni,
In vérne ti jih v štirih žé,
To se mi — čudo zdí.

Malavašič.

Vsim kmetovavcam na pomislik.

Brez dvoma se je veliko kmetovavcov popraševalo, kaj bi bilo storiti, če bi utegnil krompir letas gnjiti kakor lanjsko leto:

Pervič, de s krompirjem obsajene njive brez kaj pridelka donesti ne ostanejo;

drugič, de ljudje za živež zopet v drenj ne pridejo, in

tretjič, de bo domače živali, sosebnó pa prešiče, s čim debeliti.

Glasí se od več krajev, de je krompir že več let zapored sognjil, in de so ga semtertje clo nehali saditi, torej je kmetovavcam dobro pomisliti, kakó se bo prihodnje shajalo, če krompirja ne bo.

Ne smemo misliti, de bi nas ta žlahtni sad popolnoma zapustil, marveč moramo terdno zaupati, de nam bode za poboljšanje naših dohodkov neutrudljivo skerbno vladarstvo krompirjeviga semena iz njegovih prvih krajev, to je iz Amerike, preskerbelo, če bi se primerilo, de ne bode iz tukejšniga semena ali sadeža mogoče zdraviga sadu

pridelati. Pa vender je potreba, de v dvomu, ali bo krompir letas donesel ali ne, prevdarimo, s čim se bomo preživili, če bi utegnil krompir zopet gnjiti. Skerbni človek se še ni nikdar kesal. Notranji Krajci imajo od nekdanj navado, med krompir fežol ali turšico saditi, in če eno ne donese, donese drugo, ktero da vzitek od njive, plača semena in obdelovanje. Kaj pa, moji dragi sokmetovavci, če bi poskusili vse te tri sadeže ob enim, nemalo reji vkup, vsejati?

Če bo krompir dobro rasel, nam ne bo za majhno zgubo turščniga in fežoloviga semena nič mar, kér nam jo bo obilni krompirjevi pridelk dovoljno poplačal. Če pa bode krompirjevec medlo in bolešno rasel, bosta turšica in fežol dovelj prostora imela, se razrasti, in bogat pridelk donesti.

Za tako zmesno sejanje je posebno priporočila vredna feržolica po imeni samosetnik, ktero posamič sajena, nar menj čovelj narazen, brez natiča po 400 tudi 600 zern donese, drobno kožo ima, in se naglo skuha. Po nemško ji pravijo: „sto za eno“ to je: Hundert für Eine: Dobí se, kar vémo, v Ljubljani pri dohtarji Orlu, v Višnji gori pri gospodu Šparovcu, v Ribniškim gradu, i. t. d.

Tudi se ne bo kesal, kdor bo po primeri svoje družine kavelj ali zemeljskih kolerab, in po primeri pitavne živine bele ali pisane pése nasadil. Perva je prijetna in tečna jed za ljudi, ktera se derží do družiga leta; pésa pa živini dobro tekne, se tudi dolgo da hraniti, in kar je še narboljši, de se ji smé po tri-tudi šterikrat skor vse perje odtergati, brez de bi jo tó v rasti kaj preveč zaderžalo. To perje je silno prijetna piča za živino, in pésa je kuhana tudi za ljudi dobra jed.

Orlovski.

Brana z valjarjem skljenjena, de se žitno seme práv zavleče.

Gotovo se marsikterimu kmetovavcu čudno zdí, de žita tako malo pridelka dajo, akoravno se vsaktero žito razraste, de vsako zerno po več bilk in klasov napravi, in sleherni klas po 8, 12, 20 do 70 zern da.

Postavimo, de pšenično zerno samo dva klasa požene, in vsaki klas le 8, oba pa 16 zern dasta, kar na vsaki akoravno slabi zemlji vidimo; od kod pride tedej, de je kmetovavec vesel, če mu mernik pšenične setve da 8 mernikov pridelka? Bojè od slabiga semena, ki vse ne skalí? ali od požrešnih ptičev, miš in drugih merčesov, ki semena pojedó? ali od napčine zavlakve semena? ali še od drugih vzrokov, katerih se kmetovavec zamore ogibati ali pa ne?

Vse to zasluži, de se dobro pomisli in prevdari, kër gotovo nobenimu kmetovavcu ni vse eno, ali namesto pet mernikov pšenice samo tri na oral sèje, brez de bi si pridelk zmanjšal. Brez škode v pridelku perhranjeno seme je gotov dobiček. Torej naj mi bode dovoljeno razglasiti v ti reči storjene skušnje in dosežene spoznanja.

Kar seme zadene, naj bode nar lepši in zdrav pridelk, na suhim hranjeno, in ne v kaki skrinji zadušeno, kër le tako seme gotovo kalí in zamore močno poganjati, obilni pridelk donesti. Pa ne de bi moglo biti seme zadnjiga pridelka; večletne lastne skušnje so me prepričale, de leta staro pšenično, ovseno, proseno in ječmenovo seme obvarje žita bolj gotovo snetjá, kakor vse nasvetovane priprave ali namakvanja semen. Tudi več let stare sočivne semena boljše plenijo kot zadnjiga pridelka.

Miši in ptiči poberejo nekoliko semen, zlasti žitniga; pa ta zguba se da močno zmanjšati, ko ne clo odverniti, če se z zemljo práv zakrije; še gotovši pa s pripravo semena, kër v pepelu in apnu ovalaniga semena miši in ptiči ne vidijo, pa ga tudi zavoljo zoperne slasti ne jedó. Pripravljeno seme tudi naglejši kalí, in svojo podobo premení.

Iz vsih vzrokov, de se iz velike posetve malo pridelá, je pa poglobitni: nepravna zavlakva semena pod zemljo.

V enih krajih je navada ozimine žita podorati, kër kmetovavci mislijo, de po tem manj pozebejo, pa verjemite mi, ljubi bravci, de ravno narobe je práv.

Žito pozimi ne gré pod zlo od mraza, ampak le če ga srež iz tál spuli, in če se koj po sreži z valjarjem spet k tlam ne pertisne. Ako je pa globoko vsejano, ga le malo iz globočine vùn pribóde, in kadar ga začne srež tergati, še to malo kalí pri verhu od korenin odterga, de se po tem kal in koreninica posušite.

Vsak umen kmetovavec mora spoznati, de štiri do šest palcov globoko vsejaniga zernja le malo zamore pognati, večí del pa se pod težo zemlje zaduši in sogrije.

Spomlad je po ledinah posamesnih lepo stoječih žitnih stebel viditi, ki so zrastle iz stresenih na verhu zemlje ostalih zern, brez de bi jim bil mraz škodoval, in ki so bogato obrodile, v treh, pa tudi v desetih klaséh po 30 do 200 zern na vsakim stebelu donesle.

Iz tega spoznamo, de žitne semena dobro kalé in rastejo, in de se tudi mraza ne vstrašijo, akoravno verh zemlje ostanejo in globoko va-njo ne pridejo.

(Konec sledí.)

Popolni poduk,

kakó krompir saditi, de bo práv?

(Dalje.)

7. Od obdelovanja njiv po sajenji.

Ko je sajenje krompirja dokončano, pusti razore kakor so, in nikar jih neprevleci. To storí,

de se plevél ne more zlo zarasti, in de brana potem, ko se plevél prikaže, bolj čversto v zemljo seže in vès plevél čistejši poruje. Dostikrat je eno samo tako prevlačenje njivo takó očistilo in pre-rahljalo, de je bilo potem zadosti, krompir le enkrat okopavati in osuti.

Če pa hočesh krompirja obilno pridelati, ga moraš dvakrat okopati in osuti. Kër se ima krompir pervikrat že takrat okopati in osuti, ko so steblica še niske in slabe, vsak sam previdi, de bi previsoko osipanje steblica zasúlo; torej jih je treba 14 dni po pervim osipanju še enkrat osuti, kër visoko osipanje pridelk krompirja práv zlo pomnoží.

Tako obdelovanje se je sploh nar boljši skazalo in je tudi po nemškem in angleškem navadno ravnanje.

V poslednjih časih so se sicer neki kmetijski modrijani oglasili in so rekli, de krompir ne potrebuje osipanja; pa kmalo so skušnje pokazale; de je ta bôsa. In kakó bi moglo to tudi drugači biti, kër je poterjena resnica, de se krompir iz stebila rodi, in de ga tolikanj več izraste, kolikor viši je krompirjevo zeliše z zemljo osuto bilo.

(Dalje sledí.)

Odperto pismo

zastran nove mišnice.

S tem pismam prejmite, kër ste mi jo poslati ukazali, novo mišnico, ali mišlovko. *) Skorej bi rekel, de vam bo ušec, če pred ne, saj, ko vam jo skušnja pohvali. Obesíte le zgorej pod veho na kaveljne kake dišeče jedí, postavim, koščik špêha, per spodnjih vaticah pa položite nekoliko žita, in v kotlič vlíte dobro do pol vode, in postavite jo v kraj, kër se miši sprehajajo; kmalo bojo notri. Opraviti nimate s to nastavico nič več, kër vaba vedno ostane, de le vsaka dva ali tri dni utopljene miši vùn veržete, in druge vode perlijete. Kdor jo hoče v žito na polje devati, naj ji zavoljo dežja stermo streho naredí.

Veljala bi per meni ta mišnica s perstenim kotličem 2 dvajsetici. Če boste pa morde komu drugimu ktero delati dali, naj jo saj nad kotličem, natanjko takó naredí, sicer pa služila ne bo, ko se miši vodne smerti zlo bojé. Še to vam povém, de ta, zdej vam poslana mišnica, ne bo nič veljala, ko sim vesel, de se bo tudi kaj mojiga med vašim kmetiškim orodjem znajdlo. Nikar me ne pozabite. Ostanem vaš zvest prijatelj

Luka.

Pijančevanje — huda človeška kuga.

(Konec.)

Mi hočemo odkritoserčno svoje misli tukej povedati; drugi pametni in pošteni možjé naj pa razsodijo, ali so dobre ali ne; — pa kerčmarji in pijanci naj nam nič vmés ne govoré.

Po našim mnenji naj ima vsaka večí vas eno, in kjer je več majhnih vasí blizo skupej, naj bi bile dve kerčmi; in le tam, kjer so somnji ali kjer se veliko ljudi velikrat snide, naj bi bile dve ali tri kerčme. — Veči tergi in manjši mesta naj bi jih imeli po 5 — 6; Ljub-

*) Práv prijazno se Vam zahvalimo za poslano mišnico, ktera se nam práv pametno napravljena zdí in ktero bomo berž poskusiti dali. Cena je gotovo majhna in nadjamo se, de si jo bo vsak gospodar omislil, kër bo z njo veliko manj dela imel, kakor z navadno, ktera se mora zmirej nasproti nastavljeni. — V pisarnici kmetijske družbe je Lukatova mišnica, ktera ima prostor za veliko miš, na ogled postavljena, kjer se tudi naročila na-njo prejemajo, po 40 krajcarjev.

Vredništvo.

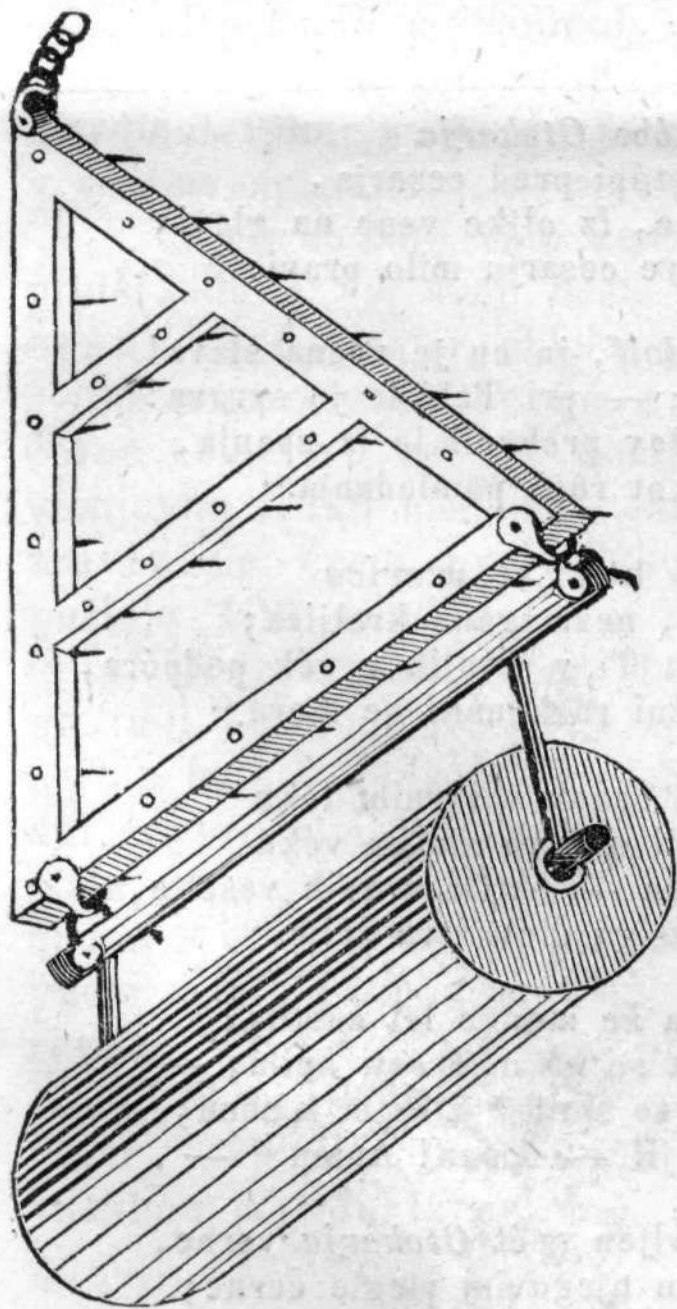
Brana z valjarjem skljenjena, de se žitno seme práv zavleče.

(Konec.)

V naših krajih je navada posejano žito z brano zavleči, ki ima zobé po 7 do 9 palcov dolge. Teža take brane stori, de gredó zobje 4, 6 in tudi še več palcov globoko, in vsako zerno semena, ki je padlo v tako globočino, je zgubljeno, ne more kaliti, ampak se zaduši pod preveliko težo zemlje. Od tega, ljubi moji, večidel pride, de gosto vsejano žito le redko ozeleni.

V notranjih krajih krajske dežele zavlakvajo žita z vejo, to je, z brano iz glogovih vej narejeno, katero močno oblože s kamnjem, če je zemlja grobljasta ali kepasta, ali pa malo, če je zemlja razsipčna. S tako brano štirje merniki na oral zasejaniga semena veržejo toliko pridelka, kakor sicer pet mernikov z želesno brano zavlečeniga, če po setvi kmalo deževno vreme pride, de v zemljo zamešano in tudi verh nje ostalo seme skali. Ako pa po setvi suho vreme nastopi, le zamešano seme skali, verh zemlje ostalo pa leži brez de bi kalilo, dokler dež ne pride. Od tega pride, de so tamkej, posebno ob ajdi, viditi nekatere stebela cvesti, druge pa vmes še le odganjati, in de vse ob enim ne dozori.

Ti prikazki razniga zavlakvanja semen so me na misel napeljali, orodje napraviti, s katerim se seme pregloboko ne potopi, pa vender toliko zameša, de verh rahle zemlje ne obleži.

To orodje je brana navadne podobne, pa z gostimi lesenimi, po tri do štiri palce dolgimi zobmi, spredej z verigo za napreči, zadej pa na vsakim voglu z enim klepam (rinkam), kamor se navadni valjar natakne, takó, de valjar za brano gré. S tem orodjem se seme ob enim plitvo zavleče in zavalja; kar semena na verhu ostane, k zemlji pertisne, de takó vse seme, enako kalivši, ob enim shaja.

Pred setvijo je dobro, brazde z navadno železno brano pretergati in njivo zravnati, sicer seme

v jamice na kúp in pregloboko pade, de potlej v šopéh stoji, ali pa se v globočini zaduši.

Tako brano z valjarjem si zamore lahko vsak umeten kmetovavec sam napraviti; pa tudi vsak kolár jo napravi s kovanjem vred za 4 — 5 gol-dinarjev.

S takim orodjem zavlečeni trije merniki pšenice ali ječmena, ali dva mernika in pol rězi, ali štirje merniki ovsa bolj gosto zakrijejo njivo, kakor po navadi zavlečenih 5 mernikov pšenice ali ječmena, 4 mernike rězi, in 6 mernikov ovsa.

Dragi moji! ali ni perhranjeno seme nar gotovši pridelk? Naše potrebe so čedalje večí; zato

je pa tudi treba na vse strani misliti, z majhnimi potroški pridelke množiti in boljšati. Dr. O...

Popolni poduk,

kakó krompir saditi, de bo práv?

(Dalje.)

8. Od krompirjeviga pridelka.

Krompir je zrel, kadar je njegovo zeliše (krompirjevec) vsahnelo. Ta postava pa le pri zdravim krompirji velja, zakaj pri bolnim krompirji je bilo zgodno vsahnjenje krompirjevca žalostno znamenje, de se ga je gnjilina poprijela.

Kadar je tedej pri zdravim krompirji krompirjevec z stebli vred popolnoma vsahnel, takrat je čas, krompir izkopati. Poglavno vodilo naj bo kmetovavcu, de pusti krompir vselej dobro dozoreti in ga raji en teden delj v zemlji ležati, ko prezgodej ga skopati, sicer bo pridelk slabšiga okusa, se ne da dolgo hraniti in da slabo seme.

Nekatere zgodne plemena dozorijo že po sv. Jakopu, nekatere okoli sv. Lorenca; navadne plemena pa proti koncu Kimovca noter do perve polovice Kozoperska.

Krompirjevca pri zdravim krompirji ne smeš poprej porezati, dokler krompir ni popolnoma odcvetel, sicer bo pridelk toliko manjši, kolikor poprej si mu krompirjevec porezal; zakaj po krompirjevcu dobiva krompir veliko redivne moči iz zraka. Resnico tega so natanjčne in nalaš storjene skušnje že večkrat in v več krajih poterdile. Pred mescam Kimovcam tedej nikar ne žanji krompirjevca; mesca Kimovca pa zamoreš to brez škode storiti.

Nasproti pa je pri bolnim krompirji lani skušnja pokazala, de je bilo práv, krompirjevec že na koncu maliga in v začetku velikiga Serpana požeti; pridelk krompirja je bil sicer toliko manjši, kolikor poprej so mu zeliše poželi, pa je bil gnjiline obvarvan, kër — kakor pravijo — strupeni zrak ni mogel po zelišu podzemlje doseči.

Krompirjevec žeti, ni tedej postava za vselej, ampak je le pomoč v potrebi.

V nekterih krajih porabijo krompirjevec za steljo, v nekterih pa tudi za rejo živine. Zeleni krompirjevec ima precěj redivne moči v sebi, pa tudi rad dristo nakloni. Torej ga nekteri kmetovavci posušé, ga kot rezanco zrežejo in pozimi živini pokladajo. Kër je krompirjevec sušiti v taci krajih, kjer kozolcov nimajo, težavna reč, ga nekteri kmetovavci z velikim pridam osolijo, in kakor kisló zelje v kadeh ali sozidanih jamah z repnim in kapusovim perjem namešaniga na kup stlačijo, vsako lego poredama nasolijo in kakor kisló zelje s kamnjem obložijo, de čez in čez kisljata voda stoji. Takó osoljen krompirjevec je zraven druge suhe piče, posebno govedam, práv prijetna in tečna piča.

Pridelk krompirja ni povsod enak, kër različna zemlja, sajenje, obdelovanje, letina i. t. d. večí ali manjši pridelk dajo, torej se pridelka na oralu zemlje le 150, pa tudi 500 vaganov; navadni srednji pridelk je pa od 250 do 300 vaganov (mecnov).

Poglavno vodilo slehernimu kmetovavcu naj bo: de krompirja — če je le moč — nikdar pri deževnim vremenu izkopavati ne pusti. Suho vreme pomaga, de ga bo lahko in brez škode čez zimo ohranil.

Kakor pa ne smeš mokriga krompirja v klet spraviti, takó tudi od vročine sparje-